

NOZIEDZĪGU NODARĪJUMU KVALIFIKĀCIJA UN TIESĪBAS UZ TAISNĪGU TIESU

QUALIFICATION OF CRIMINAL OFFENCES AND RIGHT TO A FAIR TRIAL

Valentija Liholaja, *Dr. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Krimināltiesisko zinātņu katedras profesore

Summary

The article is devoted to qualification of criminal offences in the context of the right to a fair trial, assessing the right to a proper legal assessment of the criminal offence and the appropriate punishment for the offence as one of the elements of the right to a fair trial.

The aim of the study is to identify the circumstances, which affect the quality of administering of justice and correct application of the provision of the Criminal Law, for the analysis using regulation of the criminal procedural law and case law, as well as defining proposals for ensuring a reasonable balance between the functions of the prosecution and administration of justice.

Atslēgvārdi: noziedzīgs nodarījums, kvalifikācija, sods, taisnīga tiesa

Keywords: criminal offence, qualification, punishment, fair trial

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas¹ 10. pants noteic, ka ikkatram cilvēkam viņa tiesību un pienākumu noskaidrošanai, kā arī lai noteiktu viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, ir tiesības sakarā ar visu personu vienlīdzību likuma un tiesas priekšā prasīt, lai viņa lietu, atklāti un ievērojot visas taisnīguma prasības, izskatītu neatkarīga un objektīva tiesa, tādējādi deklarējot tiesības uz taisnīgu tiesu, kas uzskatāmas par pirmās paaudzes cilvēktiesībām. Analogisks regulējums rodams arī ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām² 14. pantā un Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas³ 6. pantā. Šiem priekšrakstiem korespondē Latvijas Republikas Satversmes⁴ 92. panta pirmais teikums, ka “ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”.

Analizējot tiesību uz taisnīgu tiesu saturu, tiek norādīti tādi elementi kā neatkarīga un objektīva ar likumu izveidota tiesa, tiesas pieejamība kā viens no

¹ ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta Parīzē 10.12.1948. [13.03.2019. red.].

² ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemts Ņujorkā 16.12.1966. [13.03.2019. red.].

³ Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta Strasbūrā 04.11.1950. [13.03.2019. red.].

⁴ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [13.03.2019. red.].

būtiskākajiem elementiem, procesuālās līdzdalības princips, tiesības būt klāt tiesas sēdē un tiesības uz mutvārdu procesu, lietas izskatīšanas atklātums jeb publiskums, tiesības uz motivētu tiesas spriedumu u. c.⁵ Lai arī šo tiesību uz taisnīgu tiesu elementu uzskaitījumā netiek tieši norādīts uz tiesībām uz pareizu inkriminētā noziedzīgā nodarījuma juridisku izvērtējumu un adekvātu sodu, ir pilnīgs pamats runāt par to arī tiesību uz taisnīgu tiesu kontekstā. Tāpēc, cik ļauj atvēlētais raksta apjoms, pakavēšos pie atsevišķiem momentiem iepriekš minētā sakarībā, šoreiz ne tik daudz norādot uz kļūdām noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā, bet gan saskaņā ar kriminālprocesuālā regulējuma analīzi un tiesu prakses pētījumiem mēģinot iezīmēt tos apstākļus, kas var ietekmēt tiesas spriešanas kvalitāti un pareizu Krimināllikuma normu piemērošanu.

Vispirms nepieciešams pievērsties **tiesas spriedumu kvalitātei**, protams, izlaižot neizlabotas pārrakstīšanās un gramatikas kļūdas un atsevišķus stila negludumus, bet sasaistot to ar tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem un arī ar jautājumu par noziedzīgu nodarījumu kvalifikāciju.

Definējot Kriminālprocesa likuma⁶ (turpmāk arī – KPL) mērķi, likumdevējs tā 1. pantā norādījis, ka likuma mērķis ir noteikt tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Pieņemot Kriminālprocesa likumu, tika noteikti strikti krimināllietas iztiesāšanas vispārīgie principi – krimināllietas iztiesāšanas tiesiskums un mutiskums, krimināllietas iztiesāšanas atklātums un citi, kā arī reglamentēta lietas iztiesāšanas pirmās instances tiesā kārtība un jautājumi, kas saistīti ar sprieduma taisīšanu un tā saturu. Taču laika gaitā izdarīti daudzi grozījumi, kas būtiski mainīja iepriekš reglamentēto krimināllietas iztiesāšanas kārtību un autores ieskatā ne tikai nonāca pretrunā ar dažiem jau iepriekš minētajiem tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem, bet arī, steidzinot tiesu lietu izskatīšanu un lēmumu pieņemšanu, ietvēra risku neizvērtēt līdz galam visus lietas apstākļus un pieņemt kļūdainus nolēmumus.

Tā, piemēram, ar 2017. gada 30. marta likumu⁷ KPL 523. panta 1.¹ daļā tika noteikts, ka tiesa neatkarīgi no iztiesājamā noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpes var rakstīt saīsinātu spriedumu, kas atbilstoši šā likuma 530. panta pirmajā daļā noteiktajam sastāv no ievaddaļas, aprakstošās un rezolūīvās daļas, tādējādi izslēdzot tiesas pienākumu spriedumā norādīt gan pierādījumus, ar kuriem pamatoti tiesas secinājumi par inkriminētā noziedzīgā nodarījuma juridisko kvalifikāciju, gan motīvus par konkrēta soda piemērošanu. Aplūkojot izlases kārtībā anonimizētos pirmās instances tiesas spriedumus slepkavības lietās, vismaz vienā no tiem rodas šaubas par nodarījuma kvalifikācijas pareizību, jo no aprakstošās daļas nevar saprast, par kādu citā kriminālprocesā sniegtu informāciju atriebjoties persona mēģināta noslepkavot, jo gadījumā, ja cietušais devis liecību pirmstiesas kriminālprocesā vai tiesā, saskatāmas nevis Krimināllikuma⁸ (turpmāk arī – KL)

⁵ Plašāk sk.: Briede J., Viškers I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. 92. Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumīgās intereses taisnīgā tiesā. Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu. Nepamatota tiesību aizskārums gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu. Ikvienam ir tiesības uz advokāta palīdzību. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 129.–144. lpp.

⁶ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [13.03.2019. red.].

⁷ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 30.03.2017. [13.03.2019. red.].

⁸ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [13.03.2019. red.].

116. panta, bet gan 118. panta 1. punktā ietvertā nozieguma pazīmes. Īpaši atzīmējams spriedums, ar kuru persona notiesāta saskaņā ar KL 118. panta 2. punktu par savu vecāku slepkavību. Sprieduma 18 rindās ietilpināts šā sevišķi smagā nozieguma apraksts un nepilnās divās rindās – rezolutīvā daļa, ar kuru persona atzīta par vainīgu un notiesāta ar mūža ieslodzījumu.⁹

Praksē ir iecienīta lietu izskatīšana bez pierādījumu pārbaudes tiesas izmeklēšanā, pierādījumu pārbaude netiek prasīta, izskatot lietas vienošanās procesā, kad lietas saskaņā ar KPL 540.¹ pantu arvien biežāk tiek izskatītas vēl arī rakstveida procesā. Un te rodas jautājums, vai likumdevējs, reglamentējot šādu krimināllietu izskatīšanas kārtību, nav pieļāvis atkāpi no saistošajos starptautiskajos dokumentos noteiktajiem tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem – lietas izskatīšanas atklātuma un tiesībām uz motivētu tiesas spriedumu, kas ietekmē tiesas spriešanas un tiesas nolēmumu kvalitāti.

Nedēļas žurnāls “Jurista Vārds”, rosinot diskusiju par spriedumu kvalitāti, 2016. gada 23. februārī izvirzīja to par numura tēmu, gan publicējot atsevišķus rakstus, gan pirms tam veicot tieslietu sistēmas darbinieku aptauju. Viena no galvenajām aptaujas atziņām – nolēmumu kvalitāte ir būtisks tiesu varas prestiža kritērijs. Diskusijas dalībnieki tāpat akcentēja, ka ikkatrs nolēmums plašākā nozīmē ir tiesas komunikācija ar procesa dalībniekiem un sabiedrību kopumā un ka no tiesībām uz taisnīgu tiesu izriet arī tiesas pienākums argumentēt savu nolēmumu tā, lai gan procesa dalībnieki, gan interesenti no sabiedrības vidus varētu saprast, kā tiesa nonākusi pie konkrētā rezultāta.¹⁰ Vietā minēt arī Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētājas Veronikas Krūmiņas atziņu, ka “tiesu nolēmumi ir viens no elementiem, kas veido sabiedrības uzticēšanos ne tikai tiesām, bet valstij kopumā. Kvalitatīvi spriedumi raisa sabiedrības uzticēšanos tiesām un valstij, savukārt nesaprotami spriedumi to mazina. Līdzīgi kā rokas spiedienu rada iespaidu par cilvēku, tiesas nolēmumi rada iespaidu par konkrētu tiesnesi, tiesu un tiesu sistēmu kopumā. Vēl vairāk – tas rada priekšstatu par valsti, tās tiesiskumu un saskarsmes kultūru ar saviem iedzīvotājiem”.¹¹

Gribētos vēl papildināt, ka garants soda ģenerālās prevencijas sasniegšanai ir tikai saprotami nolēmumi, par kādiem satura ziņā atbilstoši aktuālajam kriminālprocesuālajam regulējumam nevar atzīt nedz saīsinātos spriedumus, nedz arī spriedumus, kas taisīti vienošanās procesā un neveicot pierādījumu pārbaudi tiesas izmeklēšanā.

Attiecībā uz rakstveida procesu tiesā vietā ir citēt Gvido Zemribo jautājumu: “kā gan var būt process bez procesa, kā var spriest tiesu bez tiesas sēdes, ar ko rakstveida process atšķiras no parasta iesnieguma izskatīšanas?” un piekrist viņa secinājumam, “ka tā vairs nav tiesa un šādi tikai attālināties no tiesas pamatbūtības. [...] Tagad valda vienīgais princips – lētāk un ātrāk”.¹² Taču pirmstiesas kriminālprocesa un tiesvedības procesa turpmāka paātrināšana vēl arvien ir dienas kārtībā, tādējādi aktualitāti nezaudē arī jautājums par to, kā tas ietekmēs tiesas spriešanu atbilstoši likumības un taisnīguma principiem, bet līdz ar to arī tiesas spriedumu kvalitāti.

⁹ Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 29.06.2017. spriedums krimināllietā Nr. 11095076816. Pieejams: https://manas.tiesas.lv/eTiesasMyc/lv/nolemumi/anonimizets_nolemums_322722.pdf [aplūkots 13.03.2019.].

¹⁰ Nolēmumu kvalitāte ir būtisks tiesu varas prestiža kritērijs. Jurista Vārds, 2016, Nr. 8, 10.–11. lpp.

¹¹ Krūmiņa V. Tiesu nolēmumi – valsts juridiskais tēls. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Biļetens, 2016, Nr. 12, 38.–39. lpp.

¹² Justīcijas džentlmenis ar 55 gadu ilgu jurista pieredzi. Jurista Vārds, 2015, Nr. 40, 12. lpp.

Nepieciešams arī pievērsties jautājumam par **prokurora un tiesas kompetenci procesuālo funkciju jomā**, ņemot vērā KPL 17. pantā norādīto, ka jānodala apsūdzības un tiesas spriešanas funkcijas kriminālprocesā. Runājot par tiesiskumu valstī, kas patlaban ir viens no populārākajiem tematiem, saistībā ar krimināllietu iztiesāšanu un soda noteikšanu visvairāk akmeņu birst tiesu dārziņā, un tas ir saprotami, jo saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes 82. pantā noteikto tiesu Latvijā spriež tiesa, arī no likuma "Par tiesu varu"¹³ 6. panta izriet, ka krimināllietās tiesu spriež tiesa. Abos likumos tāpat deklarēts, ka, spriežot tiesu, tiesneši ir neatkarīgi un pakļauti tikai likumam, likuma "Par tiesu varu" 10. panta otrajā daļā vēl precizējot, ka tiesu neatkarību garantē valsts.

Tiesu kompetenci, tas ir, tiesības un pienākumus, reglamentē Kriminālprocesa likums, kurš autores ieskatā patlaban būtiski ierobežo tiesai ar likumu nodoto kompetenci spriest tiesu krimināllietās, vairākos gadījumos tiesas spriešanu un soda noteikšanu nododot prokurora kompetencē, lai gan saskaņā ar Prokuratūras likuma¹⁴ 2. panta 4. punktu un KPL 42. un 43. pantu prokurora funkcija ir apsūdzības uzturēšana. Tā likumdevējs ar KPL 39. panta otrās daļas 3. punktu ir deleģējis prokuroram tiesības sastādīt priekšrakstu par sodu, kas pēc juridiskajām sekām ir pielīdzināms tiesas spriedumam. Ja prokurors ar apsūdzēto ir noslēdzis vienošanos par vainas atzīšanu un sodu, KPL 539. panta pirmā daļa noteic, ka tiesnesis vērtē noslēgtajā vienošanās dokumentā paredzēto soda veidu tikai gadījumā, ja konstatē, ka izraudzītais soda veids nav samērīgs ar izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu. Vispirms jau jautājums – kur tad palikusi apsūdzētā personība, kas tāpat saskaņā ar KL 46. panta otro daļu ņemama vērā pie soda veida izvēles. Un otrām kārtām – kāpēc tiesai liegta iespēja izvērtēt arī vienošanās procesā nolīgto soda mēru, kas nav mazāk būtiski, lemjot par soda adekvātumu. Minēšu piemēru.

Izskatot lietu vienošanās procesā, trīs personas atzītas par vainīgām KL 176. panta otrajā daļā, 153. panta pirmajā daļā un 183. panta otrajā daļā paredzēto noziegumu izdarīšanā, viens apsūdzētais vēl arī 175. panta trešajā daļā paredzētajā noziegumā. Visi noziegumi izdarīti pret vienu cietušo. Konstatēts, ka apsūdzētie pēc iepriekšējas vienošanās kopā ar vēl trim personām, pret kurām kriminālprocess izdalīts, ieķīlāja cietušā ofisa telpās un, pielietojot vardarbību un nonāvēšanas draudus, nolaupīja viņam piederošo mantu 770 eiro vērtībā. Pēc tam cietušais ar vardarbību un draudiem izvests no ofisa telpām, pret viņa gribu ievietots automašīnā un aizvests uz garāžu kooperatīvu, kur izteikts pieprasījums atdot mantu un tiesības uz mantu – atdot ofisu un pārrakstīt automašīnu uz apsūdzētā vārda, pieprasījumu pastiprinot ar vardarbību, vardarbības un šantāžas draudiem. Tad cietušais ievietots garāžas remonta bedrē un atstāts tur sasiets, viņam ar lupatu aizbāzta mute, to vēl nostiprinot ar izolācijas lentu. Uz bedres vāka novietota automašīna, garāža aizslēgta, un visi aizbraukuši, lai pēc tam atgrieztos un panāktu, ka cietušais paraksta mantiska rakstura dokumentus. Bez tam viens no apsūdzētajiem, izmantojot laupīšanas laikā paņemtās ofisa atslēgas, atgriezās tajā un nozaga cietušajam piederošās mantas 1205 eiro vērtībā.

Kaut arī persona C izdarījusi trīs smagus un vienu sevišķi smagu noziegumu, prokurore lūdza un tiesa noteica sodu pēc noziegumu kopības – brīvības atņemšanu uz trīs gadiem nosacīti, jo prokurore, ņemot vērā, ka apsūdzētais

¹³ Par tiesu varu: LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [13.03.2019. red.].

¹⁴ Prokuratūras likums: LV likums. Pieņemts 19.05.1994. [13.03.2019. red.].

izdarīto nožēlo un vainu atzīst pilnībā un ka pēc noziegumu izdarīšanas citi likumpārkāpumi nav konstatēti, atzina, ka vainīgais, sodu neizciešot, turpmāk neizdarīs likumpārkāpumus. Pārējiem diviem apsūdzētajiem, kuri jau pēc šo noziegumu izdarīšanas bija tiesāti, viens trīs reizes, otrs vienu reizi, tika lūgts un piespriests galīgais sods pēc noziegumu kopības attiecīgi 1 gads 7 mēneši un 1 gads 3 mēneši 4 dienas, prokurorei pamatojot: tā kā abi savu vainu atzīst un nožēlo, ir iespējams sodu noteikt tuvāk sankcijas zemākajai robežai. Tiesa formāli norādīja, ka, vienojoties par soda veidu un mēru, ir ņemts vērā noziedzīgo nodarījumu raksturs, radītais kaitējums, vainīgo personība, atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi, taču, pat ja tiesas pārliecība atšķirtos, soda mēru tā ietekmēt nevarētu, lai gan par tā adekvātumu ir pamatotas šaubas, kas, iespējams, radās arī tiesai, sīki aprakstot prokurora motivāciju soda mēra izvēlei.¹⁵

Turpinājumā minams konkrēts piemērs par krimināllietu iztiesāšanu vienošanās procesā.¹⁶ Un tā – ar tiesas spriedumu apstiprināta prokurores un apsūdzētā (persona B) vienošanās par vainas atzīšanu un sodu. Tiesa konstatēja, ka apsūdzētais, sertificēts ārsts – narkologs, vienojās ar Igaunijas pilsoni (persona C) par receptu izrakstīšanu bez medicīniskas nepieciešamības narkotisko un psihotropo vielu saņemšanai Somijas pilsoņiem, kuri piedalās bufrenorfinā aizvietojošās terapijas programmā, un par narkotisko un psihotropo vielu iegādāšanos, glabāšanu un realizēšanu. Saskaņā ar iepriekšējo vienošanos un izplānoto lomu B saskaņā ar C atsūtītajiem personu sarakstiem vairākos paņēmienos izrakstīja 98 īpašas receptes bez medicīniskas nepieciešamības narkotisko un psihotropo vielu saņemšanai un nodeva tās C. Par katru recepti B saņēma 35 eiro, iekļaujot šajā summā arī maksu par šo personu vizīti, kas faktiski nenotika.

C, pildot savu lomu un izmantojot izrakstītās receptes, iegādājās narkotiskās un psihotropās vielas, ar kurjerpastu pārsūtīja tās uz Igauniju (Tallinu), kur tās realizēja Somijas pilsoņiem. Pēc C aizturēšanas B par šo noziedzīgo darbību turpināšanu vienojās ar Igaunijas pilsoni (persona BT), kuram izrakstīja un nodeva četras receptes narkotisko un psihotropo vielu saņemšanai. BT, uzrādot aptiekā šīs receptes, iegādājās tajās norādītās narkotiskās un psihotropās vielas un glabāja tās realizēšanai.

Aprakstītās B darbības kvalificētas kā KL 250. pantā un 253.¹ panta trešajā daļā paredzēto noziegumu ideālā kopība, proti, kā receptu izrakstīšana bez medicīniskas nepieciešamības narkotisko un psihotropo vielu saņemšanai un kā narkotisko un psihotropo vielu neatļauta realizēšana lielā apmērā personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās.

Bez tam B atzīts par vainīgu narkotisko un psihotropo vielu pārvietošanā pāri Latvijas Republikas valsts robežai, tas izdarīts personu grupā pēc iepriekšējās vienošanās lielā apmērā, kvalificējot to saskaņā ar KL 190.¹ panta otro daļu. Noziedzīgā nodarījuma apraksts ir identisks tam, kāds jau pārstāstīts saistībā ar apsūdzību KL 250. un 253.¹ panta trešajā daļā paredzēto noziegumu izdarīšanā, papildus norādot, ka B un C bija vienojušies par narkotisko un psihotropo vielu pārvietošanu pāri Latvijas Republikas valsts robežai, ko, pildot savu lomu, izdarīja C.

¹⁵ Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 23.02.2018. spriedums krimināllietā Nr. 11096068714. Pieejams: https://manas.tiesas.lv/eTiesasMyc/lv/nolemumi/anonimizets_nolemums_552473.pdf [aplūkots 13.03.2019.].

¹⁶ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 06.08.2018. spriedums krimināllietā Nr. 11810013807. Pieejams: https://manas.tiesas.lv/eTiesasMyc/lv/nolemumi/anonimizets_nolemums_3609669.pdf [aplūkots 13.03.2019.].

Jāpiezīmē, ka šī lieta tika skatīta jau atkārtoti, jo, kā izriet no analizējamā nolēmuma, apelācijas instances tiesa pirmās instances tiesas spriedumu, ar kuru B bija atzīts par vainīgu šo triju noziegumu izdarīšanā, atzina par procesuāli nederīgu dokumentu un atcēla, atzīstot, ka tā aprakstošā daļa neatbilst KPL 527. panta pirmās daļas prasībām, jo netiek dots pierādīto noziedzīgo nodarījumu apraksts un juridiskā kvalifikācija, un nosūtīja krimināllietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Diemžēl nav iespēju spriest par to, kāds bija šis apraksts un kas tajā mainījās, taču pēc krimināllietas saņemšanas jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā tika atrasts oriģināls risinājums – noslēgta vienošanās, lieta izskatīta rakstveida procesā, apstiprinot noslēgto vienošanos un atzīstot, ka tiesai nerodas šaubas par B vainu viņam inkriminēto noziegumu izdarīšanā, par kuru kvalifikāciju varētu teikt, ka tādu “domādams neizdomāsi”. Tādējādi B atzīts par vainīgu un atkārtoti notiesāts par triju noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, nevienam no procesa dalībniekiem nepamanot, ka apsūdzībā norādītie apstākļi neatbilst inkriminētajai dalības formai.

Atgriežoties pie apsūdzības, akcentējams, ka B inkriminēta KL 250. pantā, 253.¹ panta trešajā daļā un 190.¹ panta otrajā daļā paredzēto noziegumu izdarīšana personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās. Kā norādījis profesors Uldis Krastiņš, personu grupai pēc iepriekšējas vienošanās piemīt šādas pazīmes: 1) tiek realizēts tišs (ar nodomu) noziedzīgs nodarījums; 2) noziegumu izdarījušas divas vai vairākas personas; 3) vismaz divas personas tieši realizē noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmes; 4) citi grupas dalībnieki, kuri realizē kopējo noziedzīgo nodomu, atrodas nodarījuma izdarīšanas vietā un laikā; 5) nodarījums tiek realizēts ar kopīgām darbībām; 6) nodarījumu izdarījušās personas apzinās, ka tas tiek kopīgi izdarīts vēl ar vismaz vienu personu; 7) pastāv nepieciešamā cēloņsakarība starp vairāku personu kopīgām darbībām un iestājušos kaitīgo rezultātu.¹⁷

Prokurora un tiesas ieskatā B, izrakstot receptes narkotisko un psihotropo vielu saņemšanai bez medicīniskas nepieciešamības un nododot tās C, neatļauti realizēja narkotiskas un psihotropas vielas. Ievērojot krimināltiesību teorijā un praksē nostiprinātās atziņas, ka ar narkotisko un psihotropo vielu realizēšanu saprot jebkādas to tālāknodošanas paņēmienus, ar kuru palīdzību šīs vielas nonāk citas personas īpašumā vai valdījumā – pārdošanu, aizdošanu, uzdāvināšanu, parāda atdošanu, uzcienāšanu, injicēšanu citai personai, nodošanu bez jebkādiem nosacījumiem –, un ka realizācijas priekšmets ir narkotiskas vai psihotropas vielas,¹⁸ jāsecina: apsūdzībā nav tādas norādes, ka B būtu veicis kādu darbību, kas veidotu narkotisko un psihotropo vielu realizēšanu ar kādu no minētajiem paņēmieniem, jo viņa noziedzīgās darbības beidzās ar receptu izrakstīšanu bez medicīniskas nepieciešamības narkotisko un psihotropo vielu saņemšanai, kas kļūdaini kvalificēta arī kā narkotisko un psihotropo vielu realizēšana.

Kā jau minēts, B atzīts par vainīgu arī narkotisko un psihotropo vielu pārvietošanā pāri Latvijas Republikas valsts robežai personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās, spriedumā norādot, ka šīs vielas, pildot savu lomu, uz Igauniju nosūtījis C, kur tās izņēmis un realizējis. Krimināltiesībās pieņemts, ka ar pārvietošanu

¹⁷ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija: teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 250.–251. lpp. Sk. arī: Krastiņš U. Grupveida nodarījumi: teorija un prakse. Grām.: Krastiņš U. Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998–2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 137.–139. lpp.

¹⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII–XXV nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 380. lpp.

jāsaprot darbību kopums, kas vērstas uz KL 190.¹ pantā uzskaitīto preču un vielu nogādāšanu pāri Latvijas Republikas valsts robežai jebkādā veidā – izmantojot transportlīdzekli, nosūtot pa pastu, šķērsojot robežu kājām u. tml. Lai nodarījumu kvalificētu kā izdarītu personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās, jākonstatē, ka pantā norādīto preču un vielu pārvietošanu pāri Latvijas Republikas valsts robežai tieši izdarījušas divas vai vairākas personas, iepriekš par to vienojoties.¹⁹ Secinājums analogisks – B nav izdarījis KL 190.¹ pantā paredzēto noziegumu, un tāda apsūdzība no sprieduma aprakstošās daļas faktiski arī neizriet, nav konstatējamas arī visas inkriminēto dalības formu raksturojošās pazīmes.

Situācija, kāda aprakstīta analizējamā spriedumā, varētu veidoties gadījumā, ja noziegumu izdarītu organizēta grupa, proti, atbilstoši KL 21. pantā noteiktajam vairāk nekā divu personu izveidota apvienība, kura radīta ar nolūku izdarīt vienu vai vairākus noziegumus un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšēju vienošanos sadalījuši pienākumus, kad noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmes tieši realizē vismaz viens no grupas dalībniekiem, bet pārējiem atbilstoši savam pienākumam grupā obligāti nav jāatrodas tieši nodarījuma realizācijas vietā un tā laikā.

Konstatējot Krimināllikuma normu pārkāpumu, un tāds bija pieļauts, jo atbilstoši KPL 574. panta 2. punktā ietvertajam skaidrojuma Krimināllikuma pārkāpums ir Krimināllikuma, tā daļas vai punkta nepareiza piemērošana, kvalificējot noziedzīgu nodarījumu, – tiesai lieta bija jānosūta prokuroram pārkāpumu novēršanai. Tas gan nenotika, un statistika rāda, ka vai nu visās lietās viss ir kārtībā, vai arī tiesas neizmanto tām piešķirtās tiesības, jo 2018. gadā no tiesas saņemtas 46 lietas pārkāpumu novēršanai (nosūtītas lietas, slēdzot vienošanos – 1473); nav gan atšifrēts, kādi pārkāpumi bijuši.²⁰

Noslēgumā par to, **kāda ir jābūt tiesas rīcībai, ja, izskatot lietu vispārējā kārtībā, tiesa uzskata, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes**, jo likumdevējs šo jautājumu nereglamentē, bet tiesa ir bezspēcīga ko darīt, ja prokurors pārkvalificēt nodarījumu nevēlas. Par šo jautājumu nav rodama arī plašas diskusijas, izņemot dažas publikācijas.

Saskaņā ar KPL 48. panta pirmajā daļā norādīto tiesai kā procesa virzītājam ir ekskluzīvas tiesības spriest tiesu, savukārt no KPL 23. panta un 514. panta pirmās daļas izriet, ka tiesa izlemj, vai apsūdzība, ko cēlis un uzturējis prokurors, ir pamatota un vai persona ir atzīstama ar vainīgu viņai inkriminētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Analizējot situāciju, kad tiesa nonākusi pie atzinuma, ka apsūdzībā norādītās un pierādītās darbības nav pareizi juridiski novērtētas jeb kvalificētas, jo satur smagāka nodarījuma pazīmes, un izvērtējot risinājuma variantus – vai nu personu attaisnot, jo apsūdzībā norādītais nav noticis, vai arī taisīt notiesājošu spriedumu prokurora uzturētās apsūdzības robežās, norādot, ka faktiski tai nepiekrīt un saskata smagāka nodarījuma esamību, taču tiesa nedrīkst pārsniegt apsūdzības robežas, – profesore Ārija Meikališa²¹ pamatoti atzīst, ka taisnīgs nav nedz viens, nedz otrs risinājums, un pauž uzskatu, ka Kriminālprocesa likumā steidzami būtu nepieciešama norma, kas paredzētu tiesas rīcību šādā situācijā, “nespiežot tiesu rīkoties neatbilstoši savai pārliecībai un taisnīgam

¹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. 2016, 89.–91. lpp.

²⁰ Gada pārskati. Pieejams: www.prokuratūra.gov.lv/media/Prokuraturas_darba_rezultati_2018.pdf [aplūkots 14.03.2019.].

²¹ Meikališa Ā. Tiesas pilnvaras apsūdzības tiesiskajā izvērtēšanā tiesvedības laikā. Grām.: Meikališa Ā., Strada-Rozenberga K. Kriminālprocess. Raksti 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 609. lpp.

krimināltiesisko attiecību risinājumam”. Norādot, ka atbilstošākais modelis būtu diskutējams, profesore kā vienu no tiem min atgriešanos pie modificēta agrāk pazīstamā papildizmeklēšanas institūta, kad tiesa varēja nosūtīt lietu prokuratūrai konstatēto trūkumu novēršanai, kas var izpausties arī kā Krimināllikuma normu pārkāpums, kā patlaban noteikts KPL 539. un 542. pantā par lietu izskatīšanu vieņošanās procesā.

Par nepieciešamību veikt atbilstošus papildinājumus un grozījumus Kriminālprocesa likumā, lai nodrošinātu visu kriminālprocesā iesaistīto personu saprātīgu līdzsvaru, iestājas arī prokurors Māris Leja, faktiski atzīstot par pieņemamu jau iepriekš minēto modeli, savukārt no diviem variantiem – attaisnot vai taisīt nereabilitējošu spriedumu – priekšroku dodot otrajam, proti, tiesa spriedumā norāda, ka tā nepiekrīt apsūdzībai un saskata smagāka nodarījuma esamību, norādot, kāda ir pareizā nodarījuma kvalifikācija, bet sodu nosaka saskaņā ar inkriminētā noziedzīgā nodarījuma sankciju.²² Šajā reglamentācijas vakuumā tiesām jārisina dilemma par to, kur likt komatu, iedomājot trīs vārdus: vai nu “attaisnot, komats, nevar notiesāt”, vai arī – “attaisnot nevar, komats, notiesāt”, lai gan ne viens, ne otrs variants neliekas taisnīgs un likumīgs. Viens piemērs.

Tiesa spriedumā²³ raksta, ka pierādījumi krimināllietā vērtēti saistībā ar apsūdzību kā pirmstiesas kriminālprocesā, tā arī tiesā KL 130. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, lai gan tiesas ieskatā apsūdzētā darbībās saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes, kas būtu kvalificējamas kā slepkavības mēģinājums saskaņā ar KL 15. panta ceturto daļu un 116. pantu, tālāk pamatojot savu ieskatu ar norādi uz objektīvajām pazīmēm, kas apstiprina vainīgās personas tiešu nodomu. Turpinājumā tiesa norāda: “ja prokurors apsūdzētā darbībās nesaskatīja slepkavības mēģinājuma pazīmes, bet gan darbības, kas vērstas uz miesas bojājumu nodarīšanu uz naidīgu personisku attiecību pamata un apsūdzētajam ir jāatbild par faktiskajām sekām, tad nav saprotama prokurora rīcība, kādēļ tiesas sēdē apsūdzētajam netika grozīta apsūdzība no Krimināllikuma 130. panta otrās daļas uz Krimināllikuma 126. panta pirmo daļu, jo tiesa nozīmēja lietā papildus tiesas medicīnisko ekspertīzi un saskaņā ar eksperta atzinumu cietušajam tika nodarīti vidēja smaguma miesas bojājumi, kas izraisa ilgstošu veselības traucējumu uz laiku virs 21 dienas. Taču, tā kā apsūdzības uzturētājs ir prokurors, kurš uzturēja apsūdzību pēc Krimināllikuma 130. panta otrās daļas un tiesai nav tiesību grozīt apsūdzību uz smagāku, tādēļ konkrētajā kriminālprocesā apsūdzētā vaina tika vērtēta pēc Krimināllikuma 130. panta otrās daļas”.

No iepriekš minētā secināms, ka apspriedes laikā apspriežu istabā tiesa, izlemjot KPL 514. panta pirmajā daļā norādīto pirmo un otro jautājumu, ir nonākusi pie secinājuma, ka apsūdzētajam inkriminētais noziedzīgais nodarījums nav noticis un ka šajā nodarījumā ir noziedzīga nodarījuma sastāvs, kas paredzēts citā Krimināllikuma pantā, kuru tā nav tiesīga inkriminēt, padarot apsūdzību smagāku. Rezultātā persona atzīta par vainīgu noziedzīgā nodarījumā, kuru tā nav izdarījusi, par faktiski izdarīto ir paredzēts bargāks sods, līdz ar to tiek ignorēts krimināl-soda mērķis, nodarījuma reālā kaitīguma neatzīšana var ietekmēt kompensācijas

²² Leja M. Tiesas kompetence apsūdzības trūkumu koriģēšanā. Jurista Vārds, 2012, Nr. 10, 1.–11. lpp. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/244812-tiesas-kompetenceapsudzibas-trukumu-korigesana> [aplūkots 10.03.2019.].

²³ Liepājas tiesas 21.06.2017. spriedums krimināllietā Nr. 11261107015. Pieejams: https://manas.tiesas.lv/eTiesasMyc/lv/nolemumi/anonimizets_nolemums_342593.pdf [aplūkots 13.03.2019.].

apmēru cietušajam par nodarīto kaitējumu un galu galā tiek ierobežota tiesas iespēja spriest taisnīgu tiesu, nodrošinot sprieduma tiesiskumu un pamatotību, kā to prasa KPL 511. panta otrā daļa.

Kopsavilkums

1. Aktuālais kriminālprocesuālais regulējums, paredzot iespēju rakstīt saīsinātos spriedumus neatkarīgi no iztiesājamā nodarījuma kaitīgumu pakāpes, nosakot sprieduma saturu pie lietas izskatīšanas bez pierādījumu pārbaudes tiesas izmeklēšanā un vienošanās procesā, ne tikai nonāk pretrunā ar tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem, bet arī rada risku neizvērtēt līdz galam visus lietas apstākļus un pieņemt kļūdainus nolēmumus. Spriedumi, kas nesatur izdarītā noziedzīgā nodarījuma juridiskās kvalifikācijas pamatojumu un soda piemērošanas motivāciju, ir nesaprotami un nesekmē kriminālsoda mērķa sasniegšanu.
2. Līdz ar to diskusijai tiek piedāvāts pārskatīt kriminālprocesuālo regulējumu, pirmkārt, par saīsinātā sprieduma rakstīšanu, nosakot tā iespēju tikai kriminālprocesos par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem, un, otrkārt, par sprieduma saturu krimināllietās, kas izskatītas bez pierādījumu pārbaudes un vienošanās procesā, paredzot nepieciešamību atspoguļot tajos noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas pamatojumu un motivāciju soda izvēlei.
3. Lai nodrošinātu saprātīgu līdzsvaru starp apsūdzības un tiesas spriešanas funkcijām un ar likumu noteiktās tiesas ekskluzīvās tiesības spriest tiesu, nepieciešams, pirmkārt, KPL 539. panta pirmajā daļā noteikt tiesas tiesības vērtēt noslēgtajā vienošanās gan soda veida, gan arī soda mēra atbilstību KL 46. panta otrajā un trešajā daļā norādītajiem kritērijiem, un, otrkārt, noteikt tiesai iespēju nosūtīt prokuroram krimināllietu trūkumu novēršanai, konstatējot, ka faktiski izdarītais noziedzīgais nodarījums ir smagāks salīdzinājumā ar inkriminēto noziedzīgo nodarījumu.